

ACIMAK (1928)

REŞAT NURİ GÜNTEKİN (1889 – 1956)

Hakkında

Cumhuriyetin ilan edildiği tarihten yaklaşık beş yıl sonra Suhulet Kütüphanesi tarafından 1928 yılında yayımlanmıştır. Eserin ikinci baskısıysa Semih Lûtfî Kitabevi tarafından 1941 yılında yayımlanmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in yayımlanmış sekizinci romanı olan *Acımak* onun olgunluk dönemi eserlerinden biridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında okuyucusuyla buluşmuş olan eserde yazar simgesel bir anlatı aracılığıyla eski düzenin yozlaşmış çöküşünü ve yeni düzenin güçlenerek yükselişini anlatır. Osmanlı aydını ve Cumhuriyet aydını arasındaki çatışma sonucunda da Cumhuriyet aydınının Osmanlı aydınına tanımaya başladığı ve onunla empati kurmaya başladığı görülür. Özellikle kentsoylu kesimin bunalımlarıyla kendi içinde yaşadığı çatışmaları gerçekçi ve romantik uygulamaların ışığında okurun gözleri önüne seren yazar eleştirel bir bakış açısıyla çeşitli iletiler verir. "İki boyutlu olarak kurgulanan anlatıda, olaylar Zehra ve Mürşit Efendi'nin gözünden ayrı ayrı yansıtılarak dramatik aksiyona derinlik kazandırılır" (Kanter 2008, 236).

Özet

İsmi verilmeyen bir Anadolu kasabasında öğretmen olarak yaklaşık on yılını tamamlamış olan Zehra özellikle bölgede yaşayan halk tarafından sevilip saygı görür. Bir gün İstanbul'dan gelen bir mebus kendisine babasının hasta olduğunu haber verir. Bir süre babasını görmeme konusunda dirense de hastalığın ağırlaştığını öğrenmesi üzerine İstanbul'a gitmeye karar verir. Sefalet içinde yaşayan babasının misafir olduğu eve gittiğinde onun çoktan ölmüş olduğunu öğrenir. Babasını alkolik, kumarbaz ve kadın düşkünü bir adam olarak tanıyan Zehra çocukluğunda yaşadığı travmaları unutamaz ve bundan dolayı babasını suçlar. Ancak babasının sandığında onun günlüğünü bulup okumaya başlaması üzerine babasını çok yanlış tanıdığını anlar. Mülkiyeden mezun olduktan sonra büyük ideallerle Anadolu'ya gitmiş ve çeşitli vilayetlerde bucaklarda çalışmış olan Mürşit, iyi niyetin her yerde suiistimal edildiğini ve her yere yozlaşmanın hâkim olduğunu görür. Bunun üzerine ülkesine hizmet etme motivasyonunu ve enerjisini kaybeder. Diyarbakır'da tanıdığı Meveddet'le evlenir. Kendisini tamamen ailesine adar. Fakat ailesi tarafından da iyi niyeti tamamen suiistimal edilince bütün umutlarını yitirip hayattan kopar. Son olarak Mürşit, kızları tarafından nefret edildiğini bilmesine rağmen en azından Zehra'yı eşiyile kayınvalidesinden kurtarmak için son bir gayret gösterir ve bunda başarılı olur. Zehra'nın yatılı bir okulda okumasını sağlayan Mürşit onun iyi bir öğretmen olmasını sağlar. Hayatı boyunca babasını yanlış tanımış olan Zehra pişmanlık ve acıma duygularıyla babasının cenazesini öper.

Kişiler

<i>Mürşit Efendi</i>	Anlatının norm karakteri aynı zamanda başkarakter nitelikleri gösterir.
<i>Zehra</i>	Anlatının başkahramanıdır.
<i>Tevfik Hayri Bey</i>	Maarif müdürüdür.
<i>Şerif Halil Bey</i>	Mebustur.
<i>Tahsin Efendi</i>	Maarif başkâtibidir.
<i>Tahir Efendi</i>	Muhasebe kâtibidir.
<i>Nasuhi Bey</i>	Mürşit'in Sivas'ta memurken tanıştığı bir müdürdür.
<i>Fadil Efendi</i>	Malmüdürüdür ve Meveddet'in babası, Makbule Hanım'ınsa eşidir.
<i>Meveddet</i>	Mürşit'in eşidir. Anlatının olumsuz ve kart karakteridir.
<i>Makbule Hanım</i>	Meveddet'in annesi ve Mürşit'in kayınvalidesidir. Olumsuz bir karakterdir.
<i>Abdüssamet Bey</i>	Diyarbakır'da görev yapan bir memurdur. Mürşit'in gerçekleri görmesini sağlar.
<i>Ruhsar</i>	Meveddet'in kardeşi ve Mürşit'in baldızıdır.
<i>Feriha</i>	Mürşit-Meveddet çiftinin büyük kızıdır.
<i>Necip Bey</i>	Meveddet'in yasak aşk yaşadığı komşusudur.
<i>Cevdet</i>	Rumeli sancaklarından birinde mutasarrıftır.

Vehbi Efendi

Mürşit'in Eyüpsultan'da yaşayan bir dostudur. Emekli bir tabur kâtibidir.

Anlatıda yer alan diğer önemli anlatı kişilerinin isimleri şunlardır: Vali, Ceza Reisi vd.

Olay Örgüsü

Zehra'nın Babasının Hastalandığı Haberini Alması Bir rica üzerine İstanbul'dan (...)’a giden Mebus Şerif Halil Bey, Mülkiyeden eski sınıf arkadaşı olan Maarif Müdürünün yanına gelmiş ve Zehra öğretmenin babasının hastalıktan yatağa düştüğünü haber vermiştir. Fakat Maarif Müdürü Tevfik Hayri Bey Zehra'nın bir babası olduğunu bilmemektedir. Darülmualimattan mezun olduktan sonra İstanbul'da kalmak yerine Anadolu'daki bir kasabada çalışmayı tercih etmiş olan Zehra yaklaşık beş yıldır aynı yerde öğretmenlik yapmaktadır. İdealist ve ilkeli bir öğretmen olmasından dolayı çalıştığı okul Zehra'nın Mektebi olarak tanınmaktadır. Ebeveynler çocuklarını diğer mekteplere göndermektense Zehra'nın mektebine göndermeyi tercih ederler. Zira Zehra yeri geldiğinde yönetmeliğe ve müfredata karşı hareket ederek kendi doğru bildiklerini okulda tatbik eder. Bu yüzden zaman zaman okul yönetimiyle ters düşer. Fakat Maarif Müdürü Tevfik Hayri Bey Zehra'ya anlayış gösterir hatta onu takdir eder. Onu öz kızı gibi görür. Bütün olumlu ve iyi özelliklerinin yanında Zehra, hiçbir hatayı ya da olumsuzluğu affetmeyen acımasız bir karaktere sahiptir. Bahanesi ne olursa olsun derse geç gelen, kıyafetine gerekli özeni göstermeyen, yalan söyleyen, sahtekârlık yapan ve ahlaken çürük olan öğrencilere müsamaha göstermez. Hatta onların çalışkan ve ahlaklı öğrencilerden soyutlanmaları gerektiğini, zira onların hasta olduklarını ve hastalıklarını başkalarına bulaştırabileceklerine inanır. Kasabada hırsızlar için gözcülük yapmaktan kolluk kuvvetleri tarafından yakalanıp sorguya çekilen ancak suç ortaklarını ispiyonlamayan çocuğun içinde bulunduğu durum Müdür Tevfik Hayri ve Zehra arasında tartışma konusu olur. Yaşanan olaya iki karakter de farklı taraflardan bakarlar.

Hastalığın Ağırlaşması Üzerine Zehra'nın İstanbul'a Gitmeye Karar Vermesi Üçlü arasında yapılan sohbetin sonunda Mebus Şerif Halil Bey Zehra'ya babasının hasta olduğu ve kendisinin onu görmek istediği haberini verir. Ancak Zehra babasının olmadığı yanıtını verse de adamın durumuyla ilgilenir. Babanın hastalığının ağır olduğu ve ölmeden önce kızını görmek istediğini söylediği kendisine iletilir. Fakat Zehra babasının olmadığını ve bahsi geçen kişinin başka bir Zehra olabileceğini söyler. Müdür Tevfik Hayri Zehra'nın yalan söylediğini ve bir babası olduğunu gizlediğini tavırlarından anlar. Zira doğup büyüdüğü yere yıllarca hiç gitmemiş ve ailesinden hiç bahsetmemiş olması da şüphe uyandırır. Birkaç gün sonra babanın durumunun ağırlaştığı iletilir ve Zehra'nın kati surette İstanbul'a gelmesi emredilir. Aldığı haber üzerine Zehra Müdür Tevfik Hayri'ye bir babası olduğunu itiraf eder ve İstanbul'a gitmeye karar verir. Müdür Tevfik Hayri bir hizmetliyle Zehra'yı istasyona gönderip trene bindirir. Yolculuk sırasında derin düşüncelere dalan Zehra uyku sırasında rüya görür.

Zehra'nın Yaşadığı Travmalar (Babasını Nasıl Gördüğü) Zehra'nın annesi Meveddet Hanım Mürşit Bey'le evlenmeden önce, kız kardeşi Ruhsar bir tüccarla evlenmiştir. Eşinin yaşadığı trajik hayat sonucunda eşini kaybetmiş ve kendisi de intihar etmiştir. Kız kardeşinin aksine bir devlet memuruyla evlenen Meveddet Hanım; içkiye, kumara ve kadına düşkün olan eşinden mutluluk alamamıştır. Arkadaşlarıyla hoş vakit geçirip boş zamanlarında ud çalan Meveddet Hanım eşinin yanındayken üzgün ve öfkeli bir karaktere dönüşür. Aynı şekilde bütün zamanını ibadet etmek, Kuran okumak ve örgü örmekle geçiren Makbule Hanım da damadından memnun değildir. Babasından korkan ve onu defalarca sarhoş halde görmüş olan Zehra Mürşit'ten tiksindir. Beylerbeyi'ndeki konaklarından ayrılıp üç yıl Marabet mektebinde okur. Ancak bu süre zarfında kız kardeşini veremden kaybeder ve annesiyle ananesini de kaybetmesinin ardından eline geçen ilk fırsatta Darülmualimata girer. Babasıyla olan bütün bağlarını koparan Zehra'nın bütün hayatı dersleri olur. İstanbul'dayken birkaç defa sarhoş halde olan babasına rastlamışsa da ondan utandığı ve tiksindiği için onu görmezlikten gelmiştir. Bir Anadolu kasabasında öğretmenlik yapmaya başladıktan sonra bir daha hiç İstanbul'a dönmemiştir. Kendini tamamen mesleğine vererek başmuallimliğe yükselmiştir.

Zehra'nın Babasının Cenazesine Yetişmesi ve Ardından Onun Günlüğünü Bulması Trenin İstanbul'a varmasıyla babasının bulunduğu Eyüpsultan'a gelen Zehra onun çoktan ölmüş olduğunu öğrenir. Mürşit Efendi'yi evinde konuk etmiş ve onunla ilgilenmiş olan Vehbi Efendi Zehra'ya, bir gün önce gelmiş olması durumunda onu görmüş olacağını söyler. Mürşit Efendi hasta yatağında yattığı süre içerisinde daima kızının adını sayıklamış ve onun getirilmesini istemiştir. Fakat kızı gelmeden önce hastalığa yenik düşmüştür. Vehbi Efendi Zehra'ya Mürşit Efendi'nin cenazesini görüp son görevini yerine getirebileceğini söyler. Fakat Zehra Vehbi Efendi'ye Mürşit Efendi'nin kendisi için hiçbir

şey ifade etmediğini ve onun hemen gömülebileceğini söyler. Babası tarafından kendisine bırakılmış olan sandığı da kabul etmez ve onun cenazeyi taşıyıp gömecek olan işçilere verilmesini söyler. Vehbi Efendi'yle eşi Zehra'nın babasına neden böylesine düşman olduğunu anlamakta zorlanırlar. Zira ikili Mürşit Efendi'nin Zehra'yı ne kadar çok sevdiğine şahit olmuşlardır. Odasında tek başınayken babasının sandığını karıştırmaya başlayan Zehra, hiçbir işe yaramayan değersiz eşyalar arasında bir günlük bulur. Babasının günlük tutmuş olmasına şaşırarak Zehra onu okumaya başlar. Oldukça süslemeli ve güzel bir yazıyla başlayan günlüğün ilerleyen bölümlerinde yazının gittikçe çirkinleştiği görülür.

İdealist Bir Memur Olan Mürşit'in Devlet Kadrolarındaki Gerçeklerle Tanışması Mülkiyeyi başarıyla tamamlayıp mezun olan Mürşit diplomasını almış ve Vezirhan'daki bekâr odasını bir daha geri dönmek üzere terk etmiştir. Yoksulluk içinde yaşayan ve türlü sorunlarla mücadele edip oğlunu okutmuş olan annesi, oğlunun diploma aldığını göremeden hayatını kaybetmiştir. Annesini rahat ve refah bir hayata kavuşturamamış olmanın acısıyla Mürşit ilk görev yeri olan Sivas'a maiyet memuru olarak atanır. Yeniden bir odaya yerleşen Mürşit görevini en iyi şekilde yapacağına söz verip harfiyen uyacağı değerlerin ve ilkelerin listesini çıkarır. Çalışkanlığı, azmi ve dürüstlüğü herkesin ilgisini çeker. Onun sakin ve uysal bir karakter olduğunu gören amirleri bütün işleri onun omuzlarına yüklemeye başlar. Hatta Mürşit rica üzerine bazı meslektaşlarının da işlerini yapmaya başlar. Muhasebe Kâtibi Tahir Efendi Maarif Başkâtibi ve Evkaf Mümeyyizinin daveti üzerine hiç istememesine rağmen akşamları içkili masaların davetlisi olur. İçki içmemeye ve çok çalışmaya söz vermiş olmasına rağmen meslektaşlarının hepsinin alkolik olduğunu görür ve ister istemez onlara uyum sağlamak zorunda kalır. Uysallığı ve sakinliğinin istismar edildiğini fark ettiğinde arkadaşlarından birinin isteğini geri çevirerek onun işini yapmayı reddeder. Daha sonra yapmış olduğu şeyden duyduğu vicdan azabını en iyi dostuna anlatan Mürşit Efendi'ye Maarif Başkâtibi Tahsin Efendi ona olgunlaşmaya başladığını söyler. Zira Mürşit Efendi beş memurun beş günde yaptığı işi tek başına beş saatte yapmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan memurlar onun kuyusunu kazmaya başlamışlardır. Tahsin Efendi Mürşit'e diğer meslektaşlarının önüne geçtiğini, uysallığı ve çalışkanlığı nedeniyle sömürüldüğünü söyler. Bir işe idealist bir çalışan olarak başlayıp yozlaşmaktansa yoz bir halde başlayıp düzgün bir çalışan haline gelmenin daha doğru olacağını söyler. Zira işe ilk başladığı günden itibaren Mürşit amirlerinin beklenti çitasını oldukça yükseğe koymuştur. Devlet kadrolarındaki yozlaşmaya tanık olan Mürşit her geçen gün belirlediği ilkelerden ödün vermeye ve bunları umursamamaya başlar. Yaşadığı hayal kırıklığı onu yılgınlığa ve umursamazlığa sürükler.

Mürşit'in (R...)'ye Sürgün Edilmesi Bir valinin ricası ve isteği üzerine Mürşit (...)da kaymakam olur. Kaymakam olarak atandığı yerlerde halkın çıkarı doğrultusunda icraatlar yapmak istese de bölgede yaşayan eşraf bütçenin kendileri için harcanmasını ister. İlk görev yerinde Mürşit, evinde gizlice Ermeni bir kadınla görüşen ve kendisi hakkında çeşitli dedikoduların çıkmasına neden olan Müdür Nasuhi Bey'le kavga eder. Ertesi gün Mürşit (R...)'ye sürgün edilir. Burada çocukların kirliliği su tüketmekten hayatlarını kaybettiklerine şahit olan Mürşit bölgeye temiz su getirilmesi için ödenek bulur ve su kanalı çalışmalarında bizzat çalışır.

Mürşit'in Gerici Hocanın Görevine Son Vermesi Fakat bölgede ticaret yapan eşrafın şikâyetleri üzerine Mürşit (M...)'ye gönderilir. Burada da okulda büyük öğrencileri daha küçük olan öğrencilere dövdüren bir öğretmenle karşılaşır. Okula gidip öğretmeni teftiş eden Mürşit, görünüşünden ve davranışlarından onun medrese artığı gerici bir yaşlı olduğunu anlar. Yaşlı hoca teftiş sırasında öğrencilere telkinlerde bulunarak işini kaybetmemeye gayret gösterir. Fakat Mürşit onun görevine son verilmesini emreder. Okuldan atılan hoca çocukları ve torunlarıyla Mürşit'in karşısına çıkarak işine iade edilmesi için ona yalvarır. Fakat Mürşit yaşlı adama acımaz ve inandığı değerlerden vazgeçmez. Ancak zayıflığa kapıldığını ve iyi bir memur olamayacağını kendine itiraf eder.

Mürşit'in Kalkınma Girişimlerine Engel Olunması Atandığı diğer bir bucak olan (S...)'de çalışmalara başladıktan bir süre sonra mülkiye müfettişleri tarafından teftiş edilen Mürşit'in bazı usulsüzlükler yaptığı ortaya çıkar. Keşif raporları, harcamalar ve diğer evraklarda bazı hatalar ve eksikler tespit edilir. Mürşit durumu müfettişlere anlatır ve haklı bulunur. Fakat yine de talihsizliklerden kurtulamaz.

Mürşit'in Toplumdan Vazgeçerek Kendini Ailesine Adaması Aradan dört yıl yetmiş beş gün geçmiş ve Mürşit Diyarbakır'da tahrirat müdürü olarak görev yapmaya başlamıştır. Bazı Kürtlerin çıkardığı isyan ve ayaklanmaları bastırmaktan oldukça tükenmiştir. Fadil Efendi'yle sıkı bir dostluk kurmuş olan Mürşit onu rahatsızlandığı gün evine götürmüştür. Bir süre sonra hayatını kaybeden Fadil

Efendi'nin cenazesinde Meveddet'i görmüştür. Meveddet'in üzüntüsü, çırpınışları ve haykırışlarından etkilenmiş olan Mürşit aradığı sevgi ihtiyacını onda bulabileceğine kanaat getirmiştir. Fadıl'ın ölümünden sonra aile maddi olarak çok zor duruma düşer. Makbule Hanım'la Müveddet'in şehri terk etmeye hazırlandığı bir gün Mürşit Makbule Hanım'dan Meveddet'i ister. Makbule Hanım hiç düşünmeden Meveddet'i Mürşit'e verir. Halka hizmet etmekte başarısız olmuş olan Mürşit artık kendini ailesine adayacaktır.

Mürşit'in Ailesinin Mutluluğu İçin Mücadele Etmesi

Meveddet'in ablası Ruhsar bir tüccarla evlenmişse de evliliğinin iyi gitmediğine dair bazı söylentiler dolaşmaktadır. Mürşit Müveddet'le evlendikten sonra içgüveysi olur. Sürekli ibadet edip dikiş yapan Makbule Hanım'ı öz annesi olarak görür. Makbule Hanım kızının isteklerini mahallede dönen olası dedikodular aracılığıyla Mürşit'ten dolaylı yoldan ister. Kızına pahalı bir yüzük aldırır, evin perdelerini yeniletir, kızı ve kendisi yemek yapamadığı için aşçı tutturur ve kızına Nafia mühendisinin eşinin valinin düğününde giydiği kadife elbiseden aldırır. Bu masraflar az da olsa Mürşit'i maddi açıdan zor duruma sokar. Fakat Mürşit ailesi için seve seve fedakârlık yapar. Makbule Hanım'ın ceza reisinin eşinin Meveddet'in arkasından konuştuğunu söylemesi üzerine Mürşit ceza reisiyle görüşür ve ikili arasında tartışma yaşanır. Ertesi sabah valinin makamına giden Mürşit'ten ceza reisinden özür dilemesi istenir. Ailesinin geçimini sağlaması gerektiği için Mürşit, işini kaybetme korkusuyla itiraz etmeden oradan ayrılır.

Mürşit'in Ailesinin Mutluluğu İçin Yozlaşması

İşini kaybederek ailesini zor duruma sokmak istemeyen Mürşit öfkesine hâkim olur ve valiyle ceza reisine rastlamamaya çalışır. Bir vergi memuru olan dostu görevini suiistimal etmekle suçlanır. Memurun eşi Makbule Hanım'dan Mürşit'le konuşmasını ister ve onun affedilmesini sağlaması için ricada bulunur. Mürşit yetkilerini kötüye kullanmış olan bir memura yardım etmek istemez. Fakat çok sevdiği kayınvalidesinin ısrarlarına karşı koyamaz ve memur arkadaşını teftiş eden müfettişle görüşür. İsrarcı ve tehditkâr söylemleriyle müfettişi sindirip vergi memurunun ağır bir ceza almamasını sağlar. Meveddet'in mutlu olması için her türlü maddi ve manevi fedakarlıkları yapan Mürşit evde birkaç kişi birden çalıştırır. Fakat bütün rahatlığına rağmen Meveddet sinirsel buhranlar geçirir. Makbule Hanım Mürşit'e Meveddet'in İstanbul'a gitmek istediğini ve Ruhsar'ı özlediğini söyler. Daha önce hiç gitmemiş olmasına rağmen İstanbul'a da özlem duyduğunu da ekler. Bunun üzerine Mürşit İstanbul'a tayin olabilmek için amirlerine ve üstlerine ricada bulunup onlara dalkavukluk etmeye başlar. Çabalarının olumlu sonuç vermesiyle Mürşit İstanbul'da gümrük müfettişliği işi bulur.

Mürşit'in Eşi ve Kayınvalidesiyle İlgili Gerçeklerle Yüzleşmeye Başlaması

Şehirden ayrılmadan önce Abdüssamet Bey'le görüşen Mürşit bazı gerçekleri onun ağzından dinler. Abdüssamet Bey Mürşit'e Fadıl Bey'in Makbule Hanım'la Meveddet'in çirkefliği ve entrikaları yüzünden öldüğünü, onların vicdansız birer canavar olduklarını ve ele geçirdikleri her erkeğe türlü oyunlarla istediklerini yaptırdıklarını söyler. Abdüssamet Bey Mürşit'e çok yanlış bir kadınla evlendiğini ve İstanbul'da işlerin çok daha kötüye gideceğinden emin olduğunu söyler. Zira Diyarbakır küçük bir yerdir. Fakat İstanbul paranın su gibi aktığı ve onların asla tatmin edilemeyeceği bir yerdir. Evdeki hizmetçilerden biri kayınvalidenin sevgilisidir. Mürşit kendine itiraf etmeye korktuğu gerçeği ilk defa kabullenmeye başlar. Abdüssamet Bey Mürşit'e borç para verir ve ona bazı nasihatler vererek uğurlar.

Meveddet'le Makbule'nin Mürşit'i Yıkıma Uğratmaları

İstanbul'a yerleşmelerinin üzerinden on yıl geçmiş ve Mürşit hapse düşmüştür. Eşiyle kayınvalidesinin açgözlülüğü ve entrikaları nedeniyle Mürşit girdiği hiçbir işte uzun süre tutunamamıştır. Bundan dolayı her geçen gün yozlaşmış, yasadışı işler yapmaya başlamış ve alkolik olmuştur. Uzun süredir işsiz olan Mürşit aynı mahallede oturduğu Necip Bey'in kâtabi olur. Başlangıçta kendisine iş verilmesini hayretle karşılayan Mürşit, ailesinin giderlerini karşılamak ve geçimini sağlamak amacıyla işi kabul eder. Alkolden ve kötü alışkanlıklardan uzaklaşarak kendisine soğuk davranan kızlarına kendini sevdirmeye çalışır. Çocuklarının eşi ve kayınvalidesi tarafından yozlaştırılmalarından ve kızlarının onlara benzemelerinden endişe duyar. Fakat anneye kızı kızlarını babalarından uzaklaştırmak için türlü yalanlar söyleyip oyunlar oynarlar. Kızlar babalarından tiksindir ve ondan utanç duyarlar. Fakat Mürşit elinden geldiğince kızlarıyla ilgilenir ve onları yetiştirip kötü etkilerden korumaya çalışır.

Mürşit'in Eşi Tarafından Aldatılması

Renkli çarşafı ve süslenmiş haliyle vapurla yolculuk yapan Feriha'yı genç bir delikanlıyla konuşurken gören Mürşit, onun annesiyle kayınvalidesinin etkisinde kaldığını anlar ve kızına müdahale eder. Mürşit Feriha'yı eve gönderir. Evde bulunduğu bir gün Necip Bey'in Meveddet'e yazdığı aşk mektuplarını bulur. İkili yıllardır aşk yaşamaktadır. Sözde dini bütün bir kişilik olan Makbule Hanım Meveddet'in kendini intihar edeceğini söylemesi üzerine durumu

kabullenmiş ve sessiz kalmıştır. Durumu gayet soğukkanlılıkla karşılayan Mürşit ertesi sabah Necip Bey'in yanına gittiğinde mektupları onun yüzüne fırlatıp onu tokatlar. Ardından eve boşanma kağıdıyla dönen Mürşit Meveddet'in akrabasına kaçtığını ve Makbule Hanım'ın uyuma numarası yaptığını öğrenir. Boşanma durumunda olayın herkes tarafından öğrenileceğini öngören Mürşit kızlarının böylesi bir utançla yaşamalarını istemez. Dolayısıyla boşanmaktan vazgeçer ancak Meveddet'le bir daha görüşmemeye karar verir.

Mürşit'in Büyük Kızı Feriha'nın Hayatını Kaybetmesi Esrar, tütün ve alkol kaçakçılığı gibi işler yapmak zorunda kalan Mürşit Feriha'nın hasta yatağına düştüğünü öğrenir. Verem hastalığına yakalanmış olan Feriha, hastalığa yakalandıktan birkaç hafta sonra hayatını kaybeder. Gözleri önünde kızının eriyip gittiğini gören Mürşit üzümekten başka hiçbir şey yapamaz. Zira Feriha'nın mevcut durumundan dolayı herkes onu suçlar. Bundan dolayı Mürşit Feriha'yı ölüm döşeğindeyken ve gömülürken bile göremez. Ancak mezarının başındaki kalabalık dağıldıktan sonra kızının yanına gidebilir. Mürşit Feriha'nın kurtulduğunu ve artık özgür olduğunu söyler.

Mürşit'in Zehra'yı Kurtarması Bir gün bir vapur yolculuğu sırasında eski sınıf arkadaşlarından olan Cevdet'le karşılaşır. Rumeli sancaklarından birinde mutasarrıf olan dostuna yaşadıklarını anlatır. Cevdet Mürşit'e yardım etmek ister. Mürşit Cevdet'ten Zehra'nın iyi bir yatılı okula kabul edilmesini sağlamasını rica eder. Bunun üzerine Cevdet bütün çabalarına rağmen Zehra'yı ancak Mabaret mektebine gönderebilir. En sonunda Mürşit geriye kalan tek kızını kurtarmış olmanın verdiği gönül rahatlığıyla huzura kavuşur. Zehra'yı Meveddet ve Makbule'den kurtarmıştır. Yıllar sonra okulu ziyaret eden Mürşit Zehra'yı uzaktan gözetlemiş ve onun her geçen gün genç bir kıza dönüştüğüne tanık olmuştur. Günlüğün sonunda hiçkırıklara boğulup titreyerek ayağa kalkan Zehra babasının cenazesinin yanına gider. Ağlayarak ayaklarını öper ve ondan af diler. Zehra artık acımayı öğrenmiştir.

Temalar

Toplumsal Sınıf Reşat Nuri Güntekin'in kaleme almış olduğu *Acımak* adlı romanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemiyle Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki orta sınıfın iç dinamikleri ve dış dinamikleriyle ilgili önemli bilgiler verilir. Özellikle devlet memuru olan orta sınıfın ve tüccarların yaşadığı iç çatışmalar ve trajediler yazarın gerçekçi uygulayımını ışığında okurun gözleri önüne serilir. Güntekin'in eserindeki orta sınıfa mensup olan karakterler idealist ve topluma hizmet eden karakterlerle bencil ve kötücül karakterlerden oluşur. Bunların sürekli bir çatışma halinde oldukları ve birbirlerini diyalektik bir şekilde etkiledikleri görülür. Toplumun üst sınıflarına mensup olan karakterler arasında genel olarak çıkar ilişkisine dayanan kirliliği ilişkiler olduğu görülür.

Adaletsizlik *Acımak* adlı romanın başkarakteri olan Mürşit Efendi oldukça idealist bir düşünce yapısı ve olumlu ilkelerle meslek hayatına başlar. Fakat devlet kurumlarında görev alan memurlar görevlerini suiistimal ederek, görevlerini yapmayarak, kolaya kaçarak ve yozlaşarak Mürşit Efendi'yi inandığı değerlerden ve ilkelerden uzaklaşıp umutsuzluğa kapılmasına sebep olurlar. Halkın çıkarına icraatlar yapıp bu doğrultuda girişimlerde bulunan Mürşit Efendi'nin iyi niyeti sürekli suiistimal edilir ve haksızlıklara karşı durduğunda başka ilçelere sürgün edilir. Özel hayatında da eşi ve kayınvalidesi tarafından haksızlıklara uğrayan Mürşit Efendi, bütün olumsuzluklara rağmen inandığı değerleri savunmaya devam eder. Bunun sonucunda tamamen yıkıma uğrar. Fakat yatılı okula gitmesini sağlayarak kurtardığı kızı Zehra'da başarıya ulaşır.

Görev Anlatının iki başkahramanı olan Zehra'yla Mürşit iyi eğitim almış ve kendilerini topluma karşı borçlu hissettikleri için kendilerini ona adamak istemişlerdir. Oldukça idealist karakterlere sahip olan ikili toplumun çıkarları doğrultusunda eylemlerde bulunurlar. Memurluk yapan ve kaymakamlığa kadar yükselen Mürşit izleyeceği ve asla vazgeçmeyeceği ilkelerin listesini yapar. Hiçbir memurun çalışmadığı kadar çok çalışır, zararlı alışkanlıklardan uzak durur ve kendini değil başkalarını düşünür. Aynı şekilde Zehra da oldukça idealist, çalışkan, ilkeli, duyarlı ve disiplinli bir öğretmen olur. Toplumun ilerlemesi, olumlu yönde gelişmesi ve aynı şekilde bireylerin gelişimi için ellerinden geleni yaparlar. Fakat bu idealler ikiliyi kendi yıkımlarına sürükler.

Sevgi *Acımak* adlı romanın başkarakterlerinden biri olan Mürşit'in, bütün olumsuzluklara ve kötülöklere rağmen inandığı değerlerden ve ilkelerden vazgeçmemesinin en büyük sebebi insana ve adalete duyduğu sevgidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde henüz kirlenmemiş ve saflıklarını koruyan kızlarını kurtarmak ve onların duyarlı bir bilinç geliştirmelerini sağlamak için elinden geleni yapar. Kızlarının mutluluğu ve refahı için kendi istikbalinden vazgeçer ve onlar için büyük

fedakârlıklar yapar. İnsana, topluma ve ailesine duyduğu sevgi ona her olumsuzluğa rağmen dayanma gücü verir. Eserin sonunda kızı Zehra'yı kurtarmak için çok büyük bir fedakârlık yapmış olan Mürşit'in hayatının geri kalanında sürekli olarak onu düşündüğü ve hasta yatağına düştüğünde yalnızca onu görmek istediği görülür.

Izdırap Büyük umutlar ve beklentilerle mülkiyeyi bitirdikten sonra sevdiklerine ve topluma hizmet etmek için şevkle işe başlayan ve yılmadan çalışan Mürşit Efendi maruz kaldığı adaletsizlikler, haksızlıklar, suiistimaller ve diğer bütün olumsuzluklardan dolayı her geçen gün umudunu kaybetmeye başlar. İnsanlar, toplum ve ailesi için yapmış olduğu bütün fedakârlıkların ve onlara göstermiş olduğu iyi niyetin suiistimal edildiğini görmek onu kendi yıkımına götürür. Aynı şekilde Zehra da annesi ve ananesi tarafından yalanlarla büyütülmüştür. Bundan dolayı babasını tamamen yanlış tanımış ve bundan dolayı ondan uzak durmuştur. Babasından uzak büyümüş ve ona yüklediği olumsuz niteliklerden dolayı ondan nefret ettiği için acıma duygusu yoktur. Fakat babasının sandığı gibi biri olmadığını öğrendikten sonra büyük bir pişmanlık yaşar ve acıma duygusunun ne demek olduğunu öğrenir.

Açgözlülük Anlatı boyunca çeşitli ilçelerde kaymakamlık yapan Mürşit Efendi rantçı ve sömürgeci eşrafla mücadele eder. Bunların haricinde görev yaptığı devlet kurumlarındaki memurların da büyük bir çoğunluğu açgözlü ve çıkarıcıdır. Fakat Mürşit Efendi'yi asıl yıkıma uğratan şey kaynanası Makbule Hanım'la eşi Meveddet'in açgözlülüğüdür. Türlü düzenbazlıklar, yalanlar ve kurnazlıklarla Mürşit'ten istedikleri her şeyi koparmaya çalışırlar. Eşiyile kayınvalidesinin açgözlülüğü Mürşit'in trajedisinin en önemli sebebidir.

Kişi İncelemesi

Mürşit Efendi (Açık/Sosyal/Mantıklı/Duygusal) Anlatının başkahramanlarından biri olan Mürşit Efendi; Zehra'nın babası, Meveddet'in eşi ve Makbule Hanım'ın damadıdır. Yetim büyümüş ve annesi tarafından yoksulluk içinde büyütülmüş olan Mürşit Efendi Mülkiyeden mezun olup şهادetname almaya hak kazanır. İlk görev yeri olan Sivas'a maiyet memuru olarak atanır. Burada çalışkanlığı, iyi niyeti ve ahlakıyla herkesin ilgisini çeker. Fakat onun bu olumlu kişisel nitelikleri yozlaşmış insanlar tarafından suiistimal edilir. Halkın çıkarları doğrultusunda hizmet etmeye gayret göstermesinden dolayı sürekli sürgün edilir. En sonunda halka hizmet edemeyeceğini, mevcut dinamiklerin buna müsaade etmediğini anlayan Mürşit Efendi kendini ailesine adar. Fakat eşi Meveddet Hanım ve kayınvalidesi Makbule Hanım da onu maddi ve manevi olarak sömürürler. Büyük kızını kaybeder. En sona kalan umut kırıntılarını da Zehra'ya harcar. En sonunda Mürşit Efendi Zehra'ya verdiği emeklerin ve onun için yaptığı fedakârlıkların karşılığını alır.

Talihsiz “Bunların titrek bir sarhoş elinden çıktığı belliydi. Fakat sondan başa doğru sahifeler çevrildikçe yazı nisbeten güzelleşiyordu. Hele baş sahife şaşılacak gibiydi: Sulu boya ile yapılmış bir çiçek resmi içinde ince ve süslü bir yazı: “Hatıra Defterim.” (Güntekin 1995, 44).

Olumlu “Kimsenin fikrine karışmam. Fakat ben, kendi hesabıma çok memnunum. Gencim, çalışkanım, sıhhatim yerinde. Gözüm fazla ilerde değil. Tabiatım gayet uysal, titiz, sinirli, haris değilim” (Güntekin 1995, 45).

İdealist “Gezilecek, görülecek, sefahat edilecek yeri olmayan küçük kasabalarda daha iyi çalışılır. Ben şimdiye kadar zevki çalışmakta bulmuş bir gencim. Bundan sonra da şüphesiz öyle yapacağım. Faal, namuslu bir memur olacağım. Terakki edersem ne âlâ, edemezsem şimdiki aylığım beni nasıl olsa geçindirir...” (Güntekin 1995, 47).

İlkeli “1 – Vicdanımın sesini daima dinleyeceğim. 2 – Hiçbir zaman kanun haricinde iş görmeyeceğim. 3 – Meslektaşlarımla iyi geçineceğim. 4 – Yalan söylemeyeceğim. 5 – Rüşvet almıyacağım” (Güntekin 1995, 49).

Mutlu “Bugün şهادetnamemi aldım. Ne saadet! Memleketin belli başlı insanları sırasına giriyorum. Yakında iyi bir memuriyete tayin edileceğim. Bunun için kati vaat aldım. Sefalete, zarurete, uykusuz geçirdiğim gecelere elveda... Bir daha Vezirhanı'ndaki bu zavallı bekâr odasının önünden bile geçmeyeceğim” (Güntekin 1995, 52).

Kandırılan “Bütün Diyarbakır’a rezil oldun... Hem sadece bu meselede mi? Seni boğazına kadar borca batırdı. Diyarbakır’ın en zengin ve yerli memur aileleriyle başkoşmaya kalktı. Sana kazancının beş misli para sarfetti. Sonra, seni kendi bitip tükenmez dedikodularına, pisliklerine alet etti. Onların yüzünden önüne gelenle kavgâ ettin” (Güntekin 1995, 100).

Kötümser “Parasız ve işsiz kalmadınsa ne söylesem nafle, neye beklediğimi anılamazsın? Parasız, işsiz bir erkeğin akşam üstü eli boş evine dönmek için ne olduğunu mümkün değil tahmin edemezsin. Bana iş yok. Tercüme-i halime bakıyorum, baştan başa kötülüklerle dolu: Geçimsizlik, kanuna itaatsizlik, amire karşı serkeşlik, sebatsızlık, mesleksizlik, daha sonra irtikap, hırsızlık, sarhoşluk” (Güntekin 1995, 109).

Fedakâr “Çocuğum bu gece mektepte... Onun şimdi temiz bir yatakta masum çocuklar, merhametli muallimler arasında yattığını düşündükçe; başıma taç giyerek bir hükümdar tahtına oturmuşum gibi seviyor gururlanıyor, bayram ediyordum” (Güntekin 1995, 126).

Zehra (Açık/Sosyal/Sorumlu/Mantıklı) Anlatının başkahramanlarından biri olan Zehra Mürşit-Meveddet çiftinin kızı ve Makbule’nin torunudur. Annesi ve ananesi tarafından uydurulan yalanlarla büyütülmüş ve bundan dolayı babasından hep nefret etmiş, başlarına gelen bütün felaketlerden onu sorumlu tutmuş olan Zehra genç yaşlarda Mabaret mektebine gönderilir. Orada yaklaşık olarak iki üç yıl okuduktan sonra Darümuallimata girer. Bu sırada annesiyle ananesini kaybeder. Darümuallimata girdikten sonra bir daha babasıyla görüşmez ve onu yok sayar. Anadolu’daki bir kasabaya öğretmen olarak atanan başkahraman başmuallimliğe kadar yükselir. Onun çalıştığı okul “Zehra’nın Mektebi” adıyla ünlenir. Oldukça ilkeli, idealist, bilinçli, duyarlı, sorumlu ve kararlı bir karaktere sahip olan Zehra yalan söyleyen, sahtekarlık yapan ve kurallara uymayan öğrencilere asla merhamet göstermez. İnançları ve değerleri için herkesle mücadele edebilecek kararlılıktadır. Anlatının sonunda annesiyle ananesi tarafından kandırıldığını ve babasını tamamen yanlış tanıdığını öğrendiğinde büyük bir üzüntü ve pişmanlık yaşar. Aslında her açıdan babasına benzediğini anlar. Babasını affeder ve acıma duygusunun ne olduğunu öğrenir.

Gayretli “Bundan dört sene ewel küçük bir kız, minimini bir darümuallimat mezunu olarak buraya gelmiş... İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş... Fakat meyus olmamış... Kasabayı kendine vatan, mektebi bir aile ocağı yapmış... O kadar azim ve gayretle çalışmış ki, terfi ve terakkisine mâni olamamışlardır. Daha yirmi beş yaşına gelmeden başmuallim yapmışlar, eline kocaman bir kız mektebini teslim etmişler...” (Güntekin 1995, 9).

Heyecanlı “(Zehra, babasının bu satırlarını okurken çıldırarak gibi oldu. ‘Hemen hemen benim fikirlerim’, diyordu, bir rüya içinde olmadığına inanmak için kâğıda parmaklarıyla dokunuyordu. Sonra aklına daha başka bir şey geldi: ‘Acaba vücudumla olduğu gibi ruhum ve fikirlerimle de bu adamın kızı mıyım? diye düşündü ve bir zaman okumasına fasıla verdi)’” (Güntekin 1995, 81).

Saygın “Şimdi yirmi dokuz otuz yaşlarında var, kasabanın en sevilen, en emniyet edilen, hatırı sayılan bir insanıdır. Bugün ekserisi kocaman ev hanımları olan eski talebesi üzerinde hâlâ eski nüfuzunu muhafaza eder... Onu bir abla bir ana gibi dinlerler, bütün müşküllerini ona hallettirirler...” (Güntekin 1995, 9).

Güvenilir “Birazdan size mektepleri gezdirecek değil miyim. Ewelâ Zehra’nın mektebinden başlayacağız. İntihap dairenizde göreceğiniz en iyi müessese bu mekteptir. Halk mektebin asıl ismini unutmamıştır. “Zehra Abla Mektebi” diye tanır” (Güntekin 1995, 5).

Sorumlu “Zahmet etmeyin efendim, malûm, dedi. Zehra, vilâyetin en maruf bir simasıdır” (Güntekin 1995, 5).

Düzenli “O sesi ağır, ciddi bir şeyden bahsederken ve emir verirken işitmenizi isterdim... Görüyor musunuz ne dikkatle çocukları muayene ediyor... Sabahleyin fena bir kıyafetle mektebe gelen çocukların analarına kızar, hatta bazen onları mektebe davet edip haşladığı da olur...” (Güntekin 1995, 12).

Kindar “Hayır, hayır, dedi. Bu insanla aramda hiçbir münasebet kabul etmiyorum... Mürşit Efendi’nin metrukâtını yarın mezarlığa gelecek iskatçılara verirsiniz. Yalnız borçları kalıyorsa onları tabii vereceğim” (Güntekin 1995, 42).

Pişman “Yüzünü yere kapadı, gözlerinden sel gibi yaşlar akarak bir ibadet istiğrakı içinde babasının ayaklarını öptü: - Baba... Zavallı babam... Affet beni...” (Güntekin 1995, 127).

Meveddet (Kapalı/Asosyal/Sorumsuz/Duygusal) “Meveddet Hanım, annesi Makbule Hanım’la işbirliği yaparak avuçlarının içine aldıkları Mürşit Efendi’yi hem çocuklarına hem de dışarıya karşı kötü bir baba olarak yansıtmayı başarmışlardır. Zehra’nın çocuk zihninde yer eden kötü baba imajının arkasında Meveddet Hanım ve Makbule Hanım’ın döktüğü gözyaşlarının tesiri büyüktür. Mürşit Efendi’yi Diyarbakır’da mazlum bir görünüme bürünerek aldatan bu iki kadının günahları, Hatıra Defteri’nin ilerleyen bölümlerinde gün ışığına çıkacaktır. Roman boyunca derinlemesine işlenmeyen anne-kızın belirli özellikleri Zehra’nın ve Mürşit Efendi’nin bakış açılarıyla farklı boyutlarda aktarılır. Gösteriş düşkün ve zayıf ahlaklı bu kadınların taktığı maskelerin farkına Mürşit ancak Diyarbakır’dan ayrılmadan önce Abdüssamed Bey’in telkini ile varır. Zehra ise yıllar sonra babasının Hatıra Defterini okuduktan sonra acı gerçekle yüzleşir” (Kanter 2008, 254). Anlatının olumsuz karakterlerinden biri olan Meveddet Hanım Mürşit’in yaşadığı maddi ve manevi çöküşte başrol oynar. Eşinin daha fazla para kazanıp kendilerini lüks içinde yaşatmasını ister. Ondan bunun için ne gerekiyorsa yapmasını bekler. Çocuklarını ve çevresindeki herkesi Mürşit’e düşman eder. Mürşit’in bütün emekleri ve fedakârlıklarına rağmen onu aldatır. Onun yaptıkları ve sunduklarıyla asla yetinmediği gibi onu sürekli küçümser.

Manipülatör “Şimdi anladığına göre annesi çok hassas ve biraz asabi idi. Çabuk neşelenir, çabuk meyus olurdu. Kendisini anlayacak kadrini bilecek bir adama düşseydi çok iyi bir aile annesi olur, etrafına saadet dağıtırdı. Ne çare ki Allah onu serseri, çapkın, sarhoş, kaba bir adama kısmet etmişti. Kocasını aldığını bulduğunu sefahat yerlerinde yer, evine gece yarısı dönerdi” (Güntekin 1995, 36).

Neşeli “Komşuları bu neşeli, ince ve şakacı genç kadını çok severlerdi. Felâketlerinde bir kardeş gibi acırlar, onu teselli ederlerdi. Hele bir Mesadet Hanım vardı ki Meveddet için ikinci abla olmuştu” (Güntekin 1995, 31).

Sevilen “Melek gibi temiz, masum karım; çektiği bütün ıstıraplara rağmen yine bir melek gibi temiz ve masum kalmış kaynanam... Birkaç sene sonra aramıza belki bir iki de küçük çocuk karışacak...” (Güntekin 1995, 77).

Mutsuz “Dağılmış kumral saçlarını yoluyor, tırnaklarıyla yüzünü kanatıyordu. Acı; onu insanlıktan çıkarmış, tuzağa düştüğü zaman korkusundan kendi kendisini paralayarak bir canavar yavrusuna benzemişti” (Güntekin 1995, 79).

Kıskanç “Meselâ başka arkadaşlarının daha iyi yaşadığını, iyi giyinip kuşandığını görüyor. Bunun için bana kızıyor, somurtuyor, hatta biraz kavga ediyor” (Güntekin 1995, 87).

Maddiyatçı “Evlâdım, Nafia mühendisi, karısına valinin düğünü için bir kadife elbise yaptırmış... Kadın ‘Bakalım tahrirat müdürünün hanımı düğüne nesini giyip gelecek? diyormuş... Meveddet’in kulağına gitti. Üzüldü; bir hastalık filân bahane etsek de bu düğünden alıkoysak olur mu?’” (Güntekin 1995, 89).

Patavatsız “Meveddet’e gelince, kaşlarını kaldırıyor: “Anne biliyorsun, o, yumuşak bir adamdır. Arkadaşı ama, bakalım onu dinler mi?” diye benim kudretimden şüphe ediyordu. Doğrusu onun bu şüphesi beni ihtiyar kadının göz yaşlarından ziyade tahrik etti” (Güntekin 1995, 91).

Bencil “Namuslu bir adam oldun da eline ne geçti? Sanki başkaları gibi çalıp çırpıydın, bizim de elimizde beş on paramız olurdu. Böyle sıkıntı çekmezdik. Hiç değilse biraz daha gözünü açamaz mıydın? Bak eski defterdara... İstanbul’da bilmem ne müsteşarı oldu” (Güntekin 1995, 93).

Kaynakça

Güntekin, Reşat Nuri. *Acımak*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995.

Kanter, M. Fatih. *Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Fırat Üniversitesi, Elazığ: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Yazar, Suat. *Reşat Nuri Güntekin'in Eski Hastalık, Ateş Gecesi, Değirmen Romanlarının Olay Örgüsü, Şahıslar Kadrosu, Zaman ve Mekân Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Beykent Üniversitesi, İstanbul: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.